

Sygn. akt II CSKP 706/22

POSTANOWIENIE

Dnia 8 września 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mariusz Łodko (przewodniczący)

SSN Beata Janiszewska

SSN Marcin Łochowski (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku I. G.
z udziałem H. W., N. i B. i S. W.
o zmianę stwierdzenia nabycia spadku,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 8 września 2022 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawczyni
od postanowienia Sądu Okręgowego w Krośnie
z dnia 11 lutego 2020 r., sygn. akt I Ca 401/19,

**uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w Krośnie do ponownego rozpoznania i
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Postanowieniem z 11 lutego 2020 r. Sąd Okręgowy w Krośnie na skutek apelacji uczestnika postępowania H. W. zmienił postanowienie Sądu Rejonowego w Lesku z 6 czerwca 2019 r. w ten sposób, że oddalił wniosek I. G. o zmianę stwierdzenia nabycia spadku po E. W..

Sąd Okręgowy oparł swoje rozstrzygnięcie na następujących ustaleniach faktycznych i rozważaniach prawnych:

Spadkodawczyni E.W. zmarła [...] 2017 r. W dniu 22 listopada 2017 r. H. W. złożył wniosek o stwierdzenie nabycia spadku po tej zmarłej przez spadkobierców ustawowych, tj. H. W., S. W. i N. B.. Po uzyskaniu informacji o pozostawieniu przez zmarłą E. W. testamentu notarialnego Sąd Rejonowy w Lesku wezwał do udziału w sprawie spadkobierczynię testamentową – I. G.. Sąd po przeprowadzeniu rozprawy 8 października 2018 r. wydał postanowienie stwierdzające, że spadek po E. W. nabyła na podstawie testamentu notarialnego z 16 października 2000 r. I. G. w całości. W rozprawie tej brała udział spadkobierczyni testamentowa, która była również obecna przy ogłoszeniu postanowienia spadkowego.

Po uprawomocnieniu się postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku I. G. złożyła 7 grudnia 2018 r. przed notariuszem oświadczenie o odrzuceniu spadku po E. W.. Następnie I. G. wniosła o zmianę prawomocnego postanowienia z 8 października 2018 r. i stwierdzenie nabycia spadku po E. W. przez spadkobierców ustawowych. Sąd Rejonowy wniosek uwzględnił i zmienił postanowienie spadkowe, stwierdzając nabycie spadku przez spadkobierców ustawowych.

Sąd Okręgowy na skutek apelacji uczestnika H. W. zmienił postanowienie Sądu pierwszej instancji i oddalił wniosek o zmianę stwierdzenia nabycia spadku. Sąd drugiej instancji przyjął, że nie zaistniały podstawy do zmiany prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, ponieważ wnioskodawczyni brała udział w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, a wniosek o zmianę zapadłego wówczas postanowienia oparła na podstawie, którą mogła powołać we wcześniejszym postępowaniu. Nie było bowiem przeszkód, aby I. G. złożyła oświadczenie o odrzuceniu spadku w toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku jeszcze przed wydaniem postanowienia z 8 października 2018 r. Zdaniem Sądu Okręgowego nie ma znaczenia, że spadkobierczyni testamentowa złożyła oświadczenie o odrzuceniu spadku po E. W. przed notariuszem 7 grudnia 2018 r. Fakt, że nie upłynął dla niej 6-miesięczny termin do złożenia takiego oświadczenia, był jej znany przed 8 października 2018 r. Tym samym Sąd Okręgowy uznał, że osoba, która nie przedstawiła istotnej okoliczności w sprawie spadkowej – nie powołała się na przysługujące jej prawo do złożenia oświadczenia spadkowego, nie może domagać się na tej podstawie zmiany postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku.

Wnioskodawczynie zaskarżyła postanowienie Sądu Okręgowego w całości, wnosząc o zmianę zaskarżonego orzeczenia i oddalenie apelacji od postanowienia Sądu Rejonowego w Lesku z 6 czerwca 2019 r., ewentualnie o uchylenie zaskarżonego orzeczenia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Wnioskodawczynie zarzuciła zaskarżonemu orzeczeniu naruszenie:

1) art. 679 § 1 zd. 2 k.p.c., gdyż Sąd Okręgowy błędnie przyjął, że wnioskodawczynie nie może powoływać się na swoje oświadczenie o odrzuceniu spadku, które zostało złożone po zakończeniu postępowania w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku po zmarłej E. W., przy czym w ramach terminu, o którym mowa w art. 1015 § 1 k.c.;

2) art. 1015 § 1 k.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie, polegające na przyjęciu, że przepis ten nie znajdzie zastosowania po wydaniu postanowienia o stwierdzeniu nabyciu spadku po zmarłej E. W..

W odpowiedzi na skargę kasacyjną uczestnicy postępowania wnieśli o odmowę przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania, względnie jej oddalenie oraz zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Zgodnie z art. 679 § 1 k.p.c. dowód, że osoba, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku, nie jest spadkobiercą lub że jej udział w spadku jest inny niż stwierdzony, może być przeprowadzony tylko w postępowaniu o uchylenie lub zmianę stwierdzenia nabycia spadku. Jednakże ten, kto był uczestnikiem postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, może tylko wówczas żądać zmiany postanowienia stwierdzającego nabycie spadku, gdy żądanie opiera na podstawie, której nie mógł powołać w tym postępowaniu, a wniosek o zmianę składa przed upływem roku od dnia, w którym uzyskał tę możliwość. Według Sądu Okręgowego wnioskodawczynie, która brała udział w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, mogła w tym postępowaniu powołać się na oświadczenie o odrzuceniu spadku, skoro mogła z uprawnienia do złożenia tego oświadczenia skorzystać w toku postępowania spadkowego.

2. Stanowisko to jest błędne z kilku przyczyn. Podstawa zmiany stwierdzenia nabycia spadku, o której mowa w art. 679 § 1 k.p.c., to zdarzenie prawne, które

wywołuje skutki w zakresie kręgu osób uprawnionych do dziedziczenia lub podstawy dziedziczenia. Tylko w takim przypadku istnieje bowiem przyczyna zmiany postanowienia spadkowego. Chodzi tu przede wszystkim o uznanie za niegodnego dziedziczenia (art. 928 k.c.), sporządzenie testamentu i jego odwołanie (art. 943 k.c.), przyjęcie albo odrzucenie spadku (art. 1012 k.c.), zawarcie umowy o zrzeczenie się dziedziczenia (art. 1048 k.c.) czy śmierć spadkobiercy (zob. np. art. 931 § 2, art. 932 § 4-6, art. 934 § 2 k.c.).

Część z tych zdarzeń może z natury rzeczy nastąpić tylko przed otwarciem spadku (a więc i przed wszczęciem postępowania spadkowego), jak np. sporządzenie albo odwołanie testamentu, czy też zrzeczenie się dziedziczenia. W odniesieniu do takich zdarzeń wniosek o zmianę stwierdzenia nabycia spadku jest uzasadniony, jeżeli uczestnik postępowania nie miał obiektywnej możliwości powołania się na dane zdarzenie, ponieważ o nim nie wiedział lub przy zachowaniu należytej staranności nie mógł się o nim dowiedzieć (zob. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego: z 13 października 2004 r., III CK 82/03; z 21 grudnia 2011 r., IV CSK 199/11; z 15 stycznia 2016 r., I CSK 1079/14; z 15 grudnia 2017 r., III CSK 308/17; z 15 kwietnia 2019 r., I CSK 529/18).

Jednak niektóre zdarzenia mające wpływ na krąg spadkobierców lub podstawę dziedziczenia mogą wystąpić tylko po otwarciu spadku, w tym w trakcie postępowania o stwierdzenie nabycia spadku (np. odrzucenie spadku) lub nawet po jego zakończeniu (np. uznanie za niegodnego dziedziczenia). W takich sytuacjach uczestnik toczącego się uprzednio postępowania nie może powołać się na dane zdarzenie nie tylko wówczas, gdy o nim nie wiedział lub nie mógł się dowiedzieć, ale przede wszystkim, dlatego że dane zdarzenie jeszcze nie nastąpiło.

3. Nie ulega wątpliwości, że odrzucenie spadku przez spadkobiercę testamentowego, niebędącego jednocześnie spadkobiercą ustawowym, wpływa na krąg osób uprawnionych do dziedziczenia. Według art. 1020 k.c. spadkobierca, który spadek odrzucił, zostaje bowiem wyłączony od dziedziczenia, tak jakby nie dożył otwarcia spadku. Jeżeli zatem jedyny spadkobierca testamentowy odrzucił spadek, a spadkodawca nie przewidział podstawienia (art. 963 k.c.), do dziedziczenia dojdą spadkobiercy ustawowi.

W konsekwencji skuteczne odrzucenie spadku po E. W., przypadającego I.G. na podstawie testamentu notarialnego z 16 października 2000 r., powoduje, że nie dziedziczy ona po E. W. na podstawie ww. testamentu, a do dziedziczenia dochodzą, co do zasady, spadkobiercy ustawowi.

4. Oświadczenie o odrzuceniu spadku jest skuteczne, jeżeli zostało złożone w terminie. Zgodnie z art. 1015 § 1 k.c. oświadczenie o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku może być złożone w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o tytule swego powołania. Jest to termin zawity prawa materialnego do wykonania uprawnienia kształtującego (zob. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 22 maja 2018 r., III CZP 102/17, OSNC 2018, nr 12, poz. 110). Początek i koniec biegu tego terminu dla każdego spadkobiercy musi być ustalany indywidualnie (postanowienia Sądu Najwyższego: z 13 grudnia 2012 r., V CSK 18/12; z 25 lutego 2015 r., IV CSK 304/14). Termin biegnie bowiem odrębnie dla każdego powołanego do dziedziczenia i odrębnie dla każdego tytułu powołania (postanowienie Sądu Najwyższego z 25 lutego 2015 r., IV CSK 304/14).

Dla spadkobiercy testamentowego początek biegu terminu do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku rozpoczyna się w dniu, w którym po śmierci spadkodawcy dowiedział się o istnieniu i treści testamentu powołującego go do dziedziczenia. Najpóźniej jest to moment zawiadomienia spadkobiercy o otwarciu i ogłoszeniu testamentu (art. 652 k.p.c.).

5. Sądy *meriti* przyjęły, że wnioskodawczyni nie wiedziała o istnieniu i treści testamentu E. W. przed 29 czerwca 2018 r. i od tego momentu rozpoczął dla niej bieg termin do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzucenia spadku. Wymaga podkreślenia, że Sąd Najwyższy jest związany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia (art. 398¹³ § 2 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.), w tym także ustaleniem co do tego, kiedy wnioskodawczyni dowiedziała się o tytule swojego powołania do spadku.

Skoro zatem wnioskodawczyni złożyła oświadczenie o odrzuceniu spadku 7 grudnia 2018 r., należy uznać, że czynność ta została dokonana w terminie określonym w art. 1015 § 1 k.c. Oznacza to, że oświadczenie wnioskodawczyni jest

skuteczne. Następstwem tego oświadczenia jest odmienne ukształtowanie kręgu osób dochodzących do spadku E. W..

6. Przyjęcie poglądu Sądu Okręgowego – zakładającego, że wnioskodawczyni nie może powołać się na oświadczenie o odrzuceniu spadku, które złożyła po zakończeniu postępowania spadkowego, skoro mogła złożyć to oświadczenie wcześniej – oznaczałoby, że termin z art. 1015 § 1 k.c. ulegałby drastycznemu skróceniu. W istocie norma zrekonstruowana przez Sąd drugiej instancji na podstawie tego przepisu stanowiłaby, że spadkobierca może złożyć oświadczenie o odrzuceniu spadku w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym dowiedział się o tytule swojego powołania, jednak nie później niż do zakończenia postępowania spadkowego. W skrajnych przypadkach, w których spadkobierca dowiedziałby się o tytule powołania np. na posiedzeniu, na którym została zamknięta rozprawa, oznaczałoby to skrócenie tego terminu do okresu dzielącego dowiedzenie się o tytule powołania do zamknięcia rozprawy.

Taka wykładnia art. 1015 § 1 k.c. jest błędna. Po pierwsze, chwila wszczęcia i zakończenia postępowania spadkowego jest dla biegu terminu określonego w tym przepisie obojętna. Po drugie, nie można tracić z pola widzenia, że relatywnie długi, bo 6-miesięczny termin na złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, ma na celu umożliwienie osobie zainteresowanej podjęcie świadomej decyzji, czy i na jakich zasadach chce być spadkobiercą. Z tej perspektywy istotne jest przede wszystkim uzyskanie wiedzy o składzie spadku i długach spadkowych. Ustawodawca zakłada, że termin 6-miesięczny jest dla zgromadzenia odpowiednich informacji konieczny i wystarczający. Z punktu widzenia celu art. 1015 § 1 k.c. niedopuszczalne są więc zabiegi interpretacyjne skracające tak określony termin. Uzasadniony jest zatem zarzut naruszenia art. 1015 § 1 k.c.

7. Poza tym przyjęcie poglądu Sądu Okręgowego powodowałoby nieakceptowalne rozejście się ocen na gruncie prawa materialnego i procesowego. Z jednej bowiem strony Sąd drugiej instancji nie podważa ważności i skuteczności złożonego przez wnioskodawczynię oświadczenia o odrzuceniu spadku. Z drugiej jednak strony, oddalając wniosek o zmianę stwierdzenie nabycia spadku,

petryfikuje wadliwe orzeczenie Sądu Rejonowego, stwierdzające nabycie spadku przez spadkobiercę testamentowego, mimo że skutecznie odrzucił on spadek.

Nie powinno przecież budzić wątpliwości, że Sąd Rejonowy, stwierdzając nabycie spadku przez wnioskodawczynię, naruszył art. 1015 k.c., skoro stwierdził nabycie spadku przez spadkobiercę, który nie złożył oświadczenia o przyjęciu spadku, a termin do złożenia tego oświadczenia jeszcze nie upłynął. Co prawda, z art. 1026 k.c. wynika, że stwierdzenie nabycia spadku nie może nastąpić przed upływem sześciu miesięcy od otwarcia spadku (ten termin upłynął), ale oczywiste jest, że nie może nastąpić również w sytuacji, gdy spadkobierca dochodzący do dziedziczenia ma otwarty termin na złożenie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku.

8. Zasadny jest też zarzut naruszenia art. 679 § 1 k.p.c. Wnioskodawczyni w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku nie mogła z przyczyn obiektywnych powołać się na odrzucenie przez siebie spadku z tego tylko względu, że zdarzenie w postaci odrzucenia spadku nastąpiło już po zakończeniu wspomnianego postępowania. Bez znaczenia jest to, że wnioskodawczyni możliwość złożenia oświadczenia miała w toku tego postępowania, skoro termin z art. 1051 § 1 k.c. dla niej jeszcze nie upłynął.

9. Oba zarzuty skargi kasacyjnej są zatem uzasadnione. Jednak mimo sformułowania w skardze wniosku o wydanie orzeczenia reformatoryjnego, wniosek ten nie może zostać uwzględniony. Zgodnie bowiem z art. 398¹⁶ zd. 1 k.p.c. jeżeli podstawa naruszenia prawa materialnego jest oczywiście uzasadniona, a skargi kasacyjnej nie oparto także na podstawie naruszenia przepisów postępowania lub podstawa ta okazała się nieuzasadniona, Sąd Najwyższy może na wniosek skarżącego uchylić zaskarżony wyrok i orzec co do istoty sprawy. Skarżący podniósł w skardze zarzut naruszenia przepisów postępowania (art. 679 § 1 k.p.c.) i zarzut ten okazał się uzasadniony. Wyklucza to zastosowanie art. 398¹⁶ zd. 1 k.p.c.

10. Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. uchylił zaskarżone postanowienie i przekazał sprawę Sądowi

Okręgowemu w Krośnie do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 108 § 2 k.p.c.).

[as]